

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата педагогічних наук, доцента

Дзюбенко Ірини Анатоліївни

на дисертацію **Ляховської Юлії Олегівни**

«Формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки»

подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Розвиток демократичної, вільної та незалежної держави у часи повномасштабного вторгнення ворожої країни, що є країною-спонсором тероризму, інтеграція України до європейської спільноти потребує формування такої особистості випускника закладу вищої освіти, яку б відрізняла висока громадянськість, відчуття себе в професійній повсякденній діяльності громадянином держави, орієнтованість на вироблення у своїх вихованців високих почуттів приналежності до сучасного суспільства і держави.

У сучасному демократичному світі сьогодні попит на учителя, зокрема вчителя іноземної мови, який здатен не лише до міжкультурної комунікації, індивідуальної, особистісної участі в творчому вирішенні поставлених перед освітою завдань, але й дієвого та мислячого громадянина, який прагне жити в умовах демократії. Це потребує вирішення завдань щодо вдосконалення системи освіти здобувачів вищої освіти, спрямованої на оволодіння ними професійними знаннями, вміннями і навичками, формування громадянської переконаності та відповідальності, почуття громадянського обов'язку, патріотизму, активної громадянської позиції.

Актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлена ще й докорінними змінами в організації освітнього середовища, в результаті чого сучасне здобувачі вищої освіти інтенсивно долучаються до освітнього Інтернет-простору, отримують вільний доступ до значної кількості каналів розважального телебачення, що призводить до втрати соціальних орієнтирів у значній частині студентської спільноти, яка найчастіше свої життєві установки і перспективи бачить крізь призму «віртуальних світів» і сумнівних цінностей масової культури. Вимоги, що висуваються до майбутнього вчителя як члена громадянського суспільства, знайшли відображення у законодавчих та програмних документах (Конституція України (1996 р. зі змінами 2004, 2011, 2013, 2014 років), Концепція громадянського виховання (2000), Концепція Національно-патріотичного виховання дітей і молоді (2015 зі змінами 2019), Біла книга національної освіти України (2009), Концепція розвитку громадянської освіти в Україні (2018), Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки (2021) та ін.), спрямованих на створення в галузі освіти сприятливих умов для реалізації державних установок з громадянської освіти молоді, зокрема, формування почуття патріотизму, законослухняності, подолання правового нігілізму; розвиток політично і соціально активної особистості, толерантної,

здатної на продуктивні відносини з особами іншої національності і віри, з розвиненою національною самосвідомістю; формування особистості, здатної в професійній діяльності проявити високий рівень громадянської культури.

У контексті зазначеного незаперечною є актуальність наукової проблеми формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки.

Обґрунтовуючи актуальність обраної наукової проблеми автором визначено низку суперечностей між:

- потребою суспільства у відповідальних громадянах, які орієнтуються в складній сучасній соціально-економічній і політичній ситуації, здатних до зміцнення державності, демократії і рівнем сформованості громадянської культури студентської молоді;

- наявністю потенціалу ЗВО для формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови і відсутністю оптимальних умов для його реалізації;

- назрілою необхідністю зміни змісту, форм, методів, прийомів, засобів і технологій формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови в освітньому процесі ЗВО і нерозробленістю його навчально-методичного забезпечення.

Необхідно підкреслити, що дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану комплексної теми кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Формування ціннісних орієнтацій здобувачів освіти в Європейському освітньому просторі» (державний реєстраційний № 0121U100408). Тему дисертації затверджено Вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 10 від 22.04.2018 р.).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

У результаті проведеного дослідження дисертанткою:

- проаналізовано ступінь розроблення проблеми в педагогічній теорії та практиці, розкрито термінологічне поле дослідження;

- визначено критерії, показники та схарактеризовано рівні сформованості громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки;

- здійснено діагностику сформованості громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки;

- розроблено та апробовано модель формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки;

- обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки.

Нові факти, одержані здобувачем. Дисертація авторки є комплексним дослідженням, у якому *уперше* визначено та обґрунтовано педагогічні умови (актуалізація громадянських цінностей, мотивація здобувачів у ході

оптимального поєднання інноваційних форм, технологій, активних методів навчання; оволодіння професійними знаннями на основі збагачення й акцентування на громадянській проблематиці в навчальних дисциплінах; включення здобувачів у позааудиторну і практичну діяльність із формування власної громадянської позиції щодо вияву громадянської активності в професійній діяльності) та модель формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки, яка охоплює такі блоки та їх складники: ціле-методологічний (мета, підходи, принципи), змістово-процесуальний (етапи та зміст, інноваційні форми, технології, активні методи навчання), оцінно-результативний (критерії, показники, рівні, діагностичний інструментарій, результат).

Ю. О. Ляховською *уточнено* сутність та конкретизовано ключове поняття дослідження: «формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки»; критерії (мотиваційно-ціннісний, пізнавально-когнітивний, поведінково-діяльнісний), показники та рівні (низький, середній, високий) сформованості громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови; *удосконалено* форми, методи, технології формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови;

Подальшого розвитку набули інтеграційні підходи до формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі поєднання аудиторної та позааудиторної роботи.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз тексту дисертації Ю. О. Ляховської та змісту публікацій дисертантки дають змогу дійти висновку про наукову достовірність викладених автором результатів.

Дисертанткою опрацьовано значний масив наукових джерел (197 найменувань, 18 з яких іноземною мовою), на підставі розгляду яких сформульовано власне бачення досліджуваної проблеми.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується належною теоретико-методологічною базою, ґрунтовним вивченням і критичним аналізом наукових праць, і загалом не викликає сумніву.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційне дослідження Ю. О. Ляховської містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальне наукове завдання.

Дисертаційні матеріали можуть бути використані в освітньому процесі педагогічних ЗВО для формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови, стати основою навчально-методичних видань з формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови, а також у системі роботи студентського самоврядування та інститутом кураторства у роботі зі здобувачами.

Результати дослідження *впроваджено* в освітній процес Харківської

гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 01-12/201 від 22.06.2022), Волинського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-24/04/1340 від 24.06.2022), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/16 від 22.06.2022), Криворізького державного педагогічного університету (довідка № 09/1-224/3 від 22.06.2022).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробці та впровадженні у освітній процес ЗВО: методики діагностування рівнів сформованості громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови; оновленні змісту професійно орієнтованих дисциплін «Педагогіка», «Політологічна та соціологічна науки», «Країнознавство», «Історія та культура України», «Методика навчання іноземної мови», «Практичний курс англійської мови», «Практична граматики», дисциплін вільного вибору студента «Основи наукових педагогічних досліджень», «Молодь і сучасне суспільство», запровадження спецсеминарів «Розвиток громадянської поведінки майбутнього вчителя іноземної мови», «Основи професійної відповідальності вчителя іноземних мов» та рефлексивного семінару «Що дало мені навчання в ЗВО у напрямі формування громадянської культури для самовдосконалення», використанні активних методів та інноваційних форм і технологій, психолого-педагогічних тренінгів, активізації позааудиторної роботи.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Авторка на достатньому науковому рівні обґрунтувала вибір теми, її актуальність, визначила мету, завдання, об'єкт, предмет, аргументувала використання обраних методів дослідження.

У вступі Ю. О. Ляховська переконливо обґрунтувала актуальність проблеми та науковий апарат дослідження; розкрила практичне значення одержаних результатів; надала інформацію щодо впровадження і апробації результатів дослідження.

У першому розділі дослідницею проаналізовано процес формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки як педагогічна проблема; розкрито нормативно-правове забезпечення формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки; обґрунтовано поняттєво-категоріальний апарат дослідження.

У другому розділі визначено компоненти, критерії, показники та рівні сформованості сформованості громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови; розкрито методику та результати констатувального етапу дослідження.

Результати проведеного дисертанткою констатувального експерименту засвідчили, що у більшості студентів ЗВО стан сформованості громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки.

Здійснений Ю. О. Ляховською аналіз наукових досліджень у галузі вивчення основних компонентів, критеріїв, показників та рівнів сформованості громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки засвідчив недостатній рівень розв'язання означеної проблеми, що підтвердило потребу розроблення педагогічних умов для підвищення ефективності формування сформованості громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови.

У третьому розкрито модель формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки; обґрунтовано педагогічні умови формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки; проаналізовано формувальний етап дослідно-експериментальної роботи та його результати.

Отже, дисертаційна робота Ю. О. Ляховської за своїм змістом і формою є завершеним самостійним дослідженням, в якому вперше узагальнено теоретичні основи формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки; визначено, обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. В цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, висловимо деякі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. Варто було б у дисертації посилити інтеграцію ключових понять дослідження: «громадянська культура» та «іноземна мова».

2. Наукові результати дослідження можуть стати цінним матеріалом для авторської монографії.

Проте висловлені пропозиції та зауваження не впливають на позитивне враження від дисертації в цілому та не знижують її цінність.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових працях.

Відзначаємо відповідність чинним вимогам публікацій дисертантки, які не тотожні за змістом. Результати дослідження відображено у 13 (11 – одноосібних) публікаціях автора, з яких 7 відображають основні наукові результати, 5 – апробаційного характеру, 1 – додатково відображає наукові результати дисертації.

На основі аналізу змісту публікацій Ю. О. Ляховської можна констатувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, які було отримано в результаті проведеної роботи, у друкованих працях викладено достатньо повно.

Оцінка мови і стилю викладення матеріалу дисертації.

Дисертацію викладено українською мовою. Структура дисертації та стиль її подання відповідають вимогам, побудова логічна, адекватно використано наукові терміни. Цифровий матеріал структуровано в таблицях та рисунках, що полегшує сприйняття змісту матеріалу, представленого в розділах.

У тексті дисертації відсутні текстові запозичення без посилання на джерело (звіт про перевірку Unichек).

Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту.

Зміст дисертаційної роботи відповідає предметній області спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

Аналіз дисертації та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертація «Формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки» є завершеною самостійно виконаною науковою працею, що має вагомe теоретичне і прикладне значення, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, що дає підстави для присудження Юлії Олегівні Ляховській ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 освітні, педагогічні науки.

Рецензент:

доцент кафедри виховних технологій
та педагогічної творчості
Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини
кандидат педагогічних наук, доцент

Ірина ДЗЮБЕНКО

Ректор

Олександр БЕЗЛЮДНИЙ